

Twee feiten voorop: de oorlog in Vietnam die meer en meer het karakter heeft gekregen van een historisch drama; en de bewogenheid van zovele jonge mensen, vooral studenten, die groot is en algemeen. De gesprekken zijn ervan vervuld, de wil tot protest drukt zich uit in allerlei vorm.

Ongetwijfeld heeft de universiteit, en hebben allen die aan jeugd leiding geven, voorzover daarvan valt te spreken, tegenover deze bewogenheid van de jeugd een verantwoordelijkheid. De vraag is, welke die verantwoordelijkheid is waartoe zij moet leiden.

Eenvoudig is het antwoord op die vraag niet; het kan ook niet voor allen gelijk zijn. Zeker is, dat men er in geen geval omheen kan. Wij, die zelf studenten waren in 1940, zijn, meer dan de meeste vorige generaties, doordrongen geweest van de betekenis van de houding onzer leermeesters. Wij hebben leren onderscheiden tussen mannen van karakter en karakterlozen. Wij hebben de waarde leren schatten van de bewogenheid, van het protest en van het offer.

Vandaag staan wij zelf, tot op zekere hoogte althans, waar onze leermeesters stonden destijds. Het is waar, de omstandigheden zijn niet dezelfde. Zij zijn noch politiek noch moreel met die van 1940 vergelijkbaar. Ook de jonge mensen van nu zijn zonder twijfel anders, in vele opzichten, dan wij waren destijds.

Maar vergelijkbaar is 1968 met 1940 in zoverre dat zij, evenals wij toen, meer dan onder normale omstandigheden onze houding tegenover onze verantwoordelijkheid observeren, oordeel vormen over het karakter waarvan wij al of niet blijk geven, en consequenties trekken voor het vervolg van hun leven.

Op vele studenten heeft de steun die prof. Delfgaauw gegeven heeft aan hun actie "Johnson oorlogsmisdadiger" grote indruk gemaakt. De mening heeft zich in vele kringen gevestigd, dat karakter, visie, begrip voor wat geschiedt in de wereld en voor wat er omgaat in de jonge mensen van vandaag in deze hartekreet is samengevat.

Adhesie daaraan alleen kwalificeert; alle andere houdingen disqualificeren zichzelf en hun vertegenwoordigers. De scheidslijn, die wij trokken in 1940, trekt men ook nu: tussen de weinigen die, naar men meent, beseffen waar de wereld van thans aan toe is - en alle anderen, zonder oordeel, zonder inzicht, zonder contact met de realiteit der dingen en zonder capaciteit en recht om nog op te treden als leiders en leermeesters.

Onbewust misschien, maar onmiskenbaar, zoeken de studenten van 1968 het perspectief van 1940, toen de witte en de zwarte partij duidelijk van elkaar te onderscheiden waren; toen visie duidelijk viel te onderscheiden van gebrek aan visie, moed van lafheid, partizanen-van-het-recht van lieden-van-het-compromis.

Er is een mening gaan leven onder de studenten, dat het dit is - Johnson oorlogsmisdadiger - of woorden van die strekking of partijchap, wat men over het grote drama Vietnam vandaag behoort te zeggen.

Zij zijn dat temeer gaan menen, sinds het ook gezegd is door een man van goede naam en wetenschappelijke reputatie. De overtuiging heeft zich hecht gevestigd, dat "Johnson oorlogsmisdadiger" de kreet was, die geslaakt moest worden en die men dient te herhalen zo lang tot de beklaagde niet alleen door de algemene wereldopinie of door de historie maar zelfs door een rechtbank als schuldige zal zijn aangewezen.

Ik geloof evenwel niet, dat aanmoedigen van het slaken van kreten op de weg ligt van mannen van de wetenschap. Inflatie van het woord behoort niet hun toevlucht te zijn. Overdrijving, het sensationele, maakt de dingen niet méér waar, maar vertekent ze. Er zijn er, die menen dat tegenover de simplificatie en de rechtlijnigheid van de kreet niets anders zou staan dan een eindeloos academisch nuanceren en de "weltfremdheit" van de studeerkamer.

Dat is dan op zichzelf een simplificatie, strijdig met de geest van wetenschap die waarheid verlangt. Ongetwijfeld zijn er deze beide uitersten: zij raken elkaar in de leegheid, die zij gemeen hebben. Holheid is nimmer gespeend van uiterlijk vertoon. Maar haar wezenlijke aard is iets anders dan haar pretentie.

Er is dan ook een schokkende discrepantie tussen de ernst van de zaak-Vietnam en het plan waarop de actie van prof. De Waard zich is komen te bewegen. Kreten als "Johnson oorlogsmisdadiger", met of zonder behendige toevoegingen, degraderen een wereldhistorisch drama tot een rel in een zijstraat. Men kan menen, dat dit de weg is om aandacht te vragen. Ik antwoord daarop, dat prof. Cleveringa op 26 november 1940 in de aula der Leidse universiteit ook geen kreten geslaakt heeft.

Het is niet de zaak van de universiteit, noch de taak van welke mentor dan ook, om het onderscheidingsvermogen aan te tasten van de jonge mensen tot wier leiding zij zich opwerpen. Dat doet wel het aanheffen van kreten.

Het vestigt de mening onder de studenten, dat wie het daarmee niet eens is, dus voorstander is van de Amerikaanse politiek, onverschillig of instemmend staat tegenover de oorlog in Vietnam, ongeïnteresseerd ten opzichte van de feiten van dood, leed en verderf in enig deel van de wereld.

Het vestigt daarnaast de mening, dat Johnson inderdaad op één lijn kan worden gesteld met de veroordeelden van Neurenberg. Ik wil mij niet begeven in een juridische discussie, waartoe ik evenmin als prof. De Waard de competentie bezit.

Wel wil ik opmerken, dat het recht van Neurenberg destijds gemaakt is door overwinnaars ten aanzien van overwonnenen. Oorlogsmisdadigers waren de beschuldigde Duitsers, (a) doordat zij de oorlog hadden verloren, (b) doordat zij vervolgens inderdaad ook werden veroordeeld.

De vraag of de overwinnaars misschien ook oorlogsmisdadigers waren, kon eenvoudig niet te berde worden gebracht. De geallieerde bombardementen op open Duitse steden, de daden der Russen in Polen en Oost-Duitsland vielen buiten het bereik van het Neurenbergse recht.

Algemeen recht valt daarvan dan ook niet te maken. En zelfs als

prototype kunnen de normen van Neurenberg niet worden gebruikt. Zij waren uitermate vaag gesteld en bovendien aangepast aan de speciale toenmalige omstandigheden. De omstandigheden van thans zijn misschien niet minder verschrikkelijk dan die van destijds; zij zijn wel geheel anders.

Van planmatige en georganiseerde genocide, gelijk die is toegepast en voltooid door Hitler en de zijnen en waartoe de oorlog eer instrument was dan motief, valt in Vietnam niet te spreken. Daar is een keiharde oorlog rampzaligerwijze van de ene fase terechtgekomen in de volgende.

De escalatie heeft die oorlog in een stadium gebracht, dat niemand orberoord kan laten. Dieptepunten van menselijke, onmenselijke ellende kunnen niet anders dan iedereen aangaan. Maar "Neurenberg" heeft op gans andere dingen het oog gehad dan op de gruwelijke consequenties van de moderne volksoorlog.

De studertenmaatschappij bestaat thans uit een generatie van jonge mensen, die ongetwijfeld zeer bewogen zijn door de vele dingen die in de wereld gebeuren. Dat komt tot uitdrukking in vele, in bijna alle landen. Zij verlangen grote vrijheid om zichzelf in deze bewogen wereld te verwezenlijken en dat is, naar onze gevoelens van thans, hun recht.

Men zou kunnen opmerken, dat hun klacht de "generatie der dupes" te zijn speciaal mijn generatie, die twintig jaar was in 1940, wat overtrokken in de oren klinkt. Wij hebben evenwel te maken met het feit van de geëngageerdheid van deze jeugd. Er zijn redenen te over om die geëngageerdheid uiterst positief te waarderen.

Maar ik geloof niet, dat het onze taak kan zijn de bewogenheid van jonge mensen te hulp te snellen met leuzen. Wij dienen dat op geheel andere wijzen te doen. Zeker, ook wetenschap kent leuzen: zij drukt die uit in de vorm van hypothesen. Maar het behoort tot wetenschappelijke opvoeding, dat daarin de openheid en de bereidheid worden ontwikkeld om hypothesen (ook de eigen hypothesen) te bestrijden, te weerleggen, op te geven.

Wat ontwikkeld dient te worden, is niet het ideologiseren, maar het kritisch denken. Alleen daardoor komt men tot inzicht en oordeel. Ik meen dat de interventie van prof. Delfgauw daartoe geen bijdrage levert. Ik meen ook, maar dit terzijde, dat zo'n interventie-politiek geen enkele betekenis heeft.

Maar ik meen bovenal, dat de jonge mensen die onze studenten zijn, recht hebben op beter voorbeeld en dat het overgrote merendeel bereid is, ja niet anders wenst, dan zich te oriënteren op hen die ^{aan} kritisch denken en handelen leiding geven. Overtuigingskracht op verantwoorde wijze aanwenden om misstanden in onze wereld te helpen oplossen, is iets anders dan holle leuzen hanteren.